

9. Мескон М.Х. Основи менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. з англ. – М. : Дело, 1998. – 704 с.
10. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / С.П. Азізов, П.К. Кенійський, В.М. Скупий ; за ред. проф. С.П. Азізова. – К. : ІАЕ, 2001. – 834 с.
11. Петренко І.Я. Економіка сільськогосподарського виробництва / І.Я. Петренко, П.І. Чужинів. – Алма-Ата : Кайнар, 1992. – 560 с.
12. Іванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : [монографія] / Ю.Б. Іванов, П.А. Орлов, О.Ю. Іванова. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 352 с.

УДК 338.53:339.138

Ужва А.М.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*

ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

PRICE FORMATION AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE MECHANISM OF REGIONAL AGRARIAN BUSINESS DEVELOPMENT

У статті висвітлено основні проблеми ціноутворення на продукцію вітчизняного регіонального аграрного бізнесу в сучасних умовах. Доведено, що процес ціноутворення на підприємствах регіонального аграрного бізнесу полягає в механізмі поєднання ринкового ціноутворення з елементами державного регулювання через механізм установлення мінімальних закупівельних цін на продукцію, що визначено законодавством, охарактеризовано регіональні особливості ціноутворення на продукцію. Запропоновано методику формування ціни на сільськогосподарську продукцію, яка враховує показники якості продукції та ефективності її виробництва. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення процесу ціноутворення продукції аграрного сектору як складника механізму розвитку регіонального аграрного бізнесу.

Ключові слова: ціноутворення, державне регулювання, ціна реалізації, диспаритет цін, аграрний бізнес, механізм.

В статье отражены основные проблемы ценообразования на продукцию отечественного регионального аграрного бизнеса в современных условиях. Доказано, что процесс ценообразования на предприятиях регионального аграрного бизнеса заключается в механизме сочетания рыночного ценообразования с элементами государственной регуляции через механизм установления минимальных закупочных цен на продукцию, что определено законодательством, охарактеризованы региональные особенности ценообразования на продукцию. Предложена методика формирования цены на сельскохозяйственную продукцию, которая учитывает показатели качества продукции и эффективности ее производства. Обоснована необходимость последующего совершенствования процесса ценообразования продукции аграрного сектора как составляющей механизма развития регионального аграрного бизнеса.

Ключевые слова: ценообразование, государственная регулирование, цена реализации, диспаритет цен, аграрный бизнес, механизм.

In the article the basic problems of pricing on the products of domestic regional agrarian business are reflected in modern terms. It is well-proven in the process of research, that the process of pricing on the enterprises of regional agrarian business consists in the mechanism of combination of the market pricing with the elements of government control through the mechanism of establishment of minimum purchase prices on products, that certainly by a legislation, the regional features of pricing are described on products. The method of forming of price is offered on an agricultural produce, which takes into account the indexes of quality of products and efficiency of its production. Grounded necessity of subsequent perfection of process of pricing of products agrarian a sector as constituent of mechanism of development of regional agrarian business.

Keywords: pricing, government control, cost of realization, dispirited prices, and agrarian business, mechanism.

Постановка проблеми. Поступова інтеграція вітчизняного аграрного сектору України до світового економічного простору, у тому числі до Європейського Союзу, посилення процесів глобалізації змінили основні пріоритети і напрями суспільного організаційно-економічного механізму економічних

відносин. Практика аграрних реформ показала необхідність перебудови всієї системи економічних відносин, яка охоплює виробництво, розподіл, споживання агропромислової продукції з регулюванням державою цих процесів. В умовах нестабільної економіки і світової кризи пріоритетним складником маркетингової та економічної політики держави є цінова політика, яка забезпечує підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва продукції.

В умовах сьогодення принципи ціноутворення у сфері регіонального аграрного бізнесу суперечать інтересам держави і суспільства, не сприяють розвитку інноваційної складової аграрної сфери. Під час формування цін на сільськогосподарську продукцію вітчизняні аграрні і переробні підприємства користуються витратним методом, не виробляють довгострокову стратегію ціноутворення, засновану на оцінці широкого комплексу ціноутворюючих факторів. Це пояснюється низкою факторів: відсутністю необхідної державної підтримки розвитку аграрної сфери в інноваційному напрямі, включаючи розвиток аграрної науки; низкою продуктивністю рослин і тварин; жорсткою конкуренцією і демпінгом у більшості сегментів аграрного ринку, де превалує вітчизняна продукція.

Ціновою політикою держави є діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади, спрямована на досягнення трьох основних цілей: послідовного проведення цінової лібералізації, державного регулювання цін (тарифів) на окремі види товарів (послуг) та здійснення контролю над їх додержанням. Державне регулювання цін спрямоване на досягнення певних цілей економічної політики країни. На сучасному етапі економічного розвитку в усіх країнах основною метою державного регулювання цін є стримування монополізму та забезпечення конкурентного середовища на ринку. В Україні державне регулювання цін на продукцію монопольних утворень, вибір методів та встановлення термінів регулювання здійснюється Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а в межах регіонів – місцевими органами [1, с. 95].

Отже, одним із важелів розподілу доходів і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва виступає ціна. Ціна є стратегічним показником, який визначає рентабельність продукції й підприємства, його життєздатність і фінансову стабільність, досягнення економічно-соціальних, екологічних та технологічних результатів. Для суб'єктів регіонального аграрного бізнесу формування цінової політики має першочергове значення, тому що правильне визначення та розробка концепції ціноутворення впливають на виробничо-господарську діяльність підприємств.

Дія закону вартості у сільському господарстві має певні особливості. Найважливіша з них полягає в тому, що суспільна вартість, а отже, і ціна сільськогосподарської продукції визначаються не середніми умовами виробництва, як це має місце у промисловості, а умовами виробництва на відносно гірших за родючістю та розташуванням щодо ринку збуту ділянках землі. Ціна на продукцію, вироблену в гірших умовах, повинна забезпечити покриття витрат виробництва, сплату ренти й одержання середнього прибутку. Друга особливість ціноутворення в сільському господарстві полягає в необхідності забезпечення принципу еквівалентності в обміні між промисловістю і аграрним сектором.

У країнах ринкової економіки ціни на промислову та сільськогосподарську продукцію у сфері обігу визначаються переважно дією закону попиту та пропозиції. Внаслідок цього ринкові ціни на сільськогосподарське виробництво досить часто не забезпечують еквівалентності обміну в промисловості. Третя особливість ціноутворення на сільськогосподарську продукцію полягає в тому, що прямо чи опосередковано забезпечується диференціація цін за природно-кліматичними зонами. У разі віднесення того чи іншого району до відповідної зони враховуються характер ґрунтів та кліматичні умови, що впливають на врожайність сільськогосподарських культур, собівартість і фондоємність продукції, рівень рентабельності тощо. Тобто ціноутворення на сільськогосподарську продукцію не може розвиватися тільки за законами ринкової економіки. Галузь має високі витрати виробництва і потребує державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки методичних питань ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в умовах вітчизняного аграрного ринку знайшли своє відображення в працях Андрійчука В.Г., Коваленка Ю.С., Лукінова І.І., Пасхавера Б.Й., Терещенка В.К., Саблука П.Т., Шпичака О.М. та ін.

Наукові засади теорії диспаритету цін і необхідності втручання держави в процес ціноутворення на аграрному ринку обґрунтовано в роботах Макаренка А.П., Мельника Л.Ю., Могильного О.М., Черевка Г.В. та багатьох інших. Водночас будь-яке наукове дослідження потребує розвитку і вдосконалення з позиції адаптації до відповідного економічного середовища. Особливої актуальності набувають питання формування ціноутворення на продукцію як складника господарського механізму регіонального аграрного бізнесу в умовах трансформаційної економіки. Це стосується аспектів дослідження форм і методів політики ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в умовах адаптаційних процесів вітчизняної економіки до європейської моделі функціонування аграрного бізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття проблем ціноутворення у сфері регіонального аграрного бізнесу як складової частини механізму забезпечення його розвитку, обґрунтування пропозицій щодо його вдосконалення в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний господарський механізм регулювання діяльності підприємств регіонального аграрного бізнесу повинен створювати рівні умови господарювання для всіх галузей виробництва і сфер діяльності, враховуючи економічні закони, сезонність сільськогосподарського виробництва, оборотність капіталу. Дія механізму характеризується двома основними складниками, що керують його спрямованістю і визначають ефективність: державним регулюванням та ринковими методами. Державне регулювання цін в Україні регламентується законами «Про ціни та ціноутворення», «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», «Про місцеве самоврядування в Україні» з відповідними змінами та доповненнями, які встановлюють основні правила формування цін у країні, методи їх регулювання, порядок контролю над цінами та відповідальність за його порушення,

права та обов'язки окремих органів виконавчої влади у сфері ціноутворення [3, с. 58].

У період трансформації економіки основною причиною слабкого економічного становища в аграрному бізнесі є відсутність цінової рівноваги, яка спостерігається впродовж останніх 20 років. Варто погодитися з позицією, згідно з якою у ринкових умовах надзвичайно важливим є забезпечення паритету цін на сільськогосподарську продукцію, їх еквівалентного рівня відповідно до законів економічного розвитку. Відтворювальні процеси в аграрній економіці сучасного періоду мають свої особливості, які пов'язані з диспаритетом цін, нееквівалентністю міжгалузевого обміну, а цінова політика не враховує низку об'єктивних ринкових законів. Особливість вітчизняної цінової політики в аграрній сфері полягає в тому, що вона базується на ринковому ціноутворенні у поєднанні з елементами державного регулювання, передусім через механізм установа мінімальних закупівельних цін на об'єкти державного цінового регулювання, що визначено законодавством. Специфічні умови ціноутворення на аграрному ринку разом із відсутністю практичного досвіду у власників і керівників сільськогосподарських підприємств стосовно використання інструментів цінової політики викликали погіршення економічних умов міжгалузевого обміну, що знайшло своє вираження в диспаритеті цін на сільськогосподарську та промислову продукцію [4, с. 103].

Слід зазначити, що із серпня 2016 р. уряд на три місяці припинив регулювання цін на соціальні продукти для оцінки його впливу на ціноутворення. За задумом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, це перший крок на шляху до повного скасування державного регулювання цін, тобто якщо держава перестане втручатися у ціноутворення, це сприятиме зростанню прибутковості підприємств, збільшить інвестиції та знизить адміністративний тиск на бізнес.

Як показують результати Щорічної оцінки ділового клімату, яку здійснила Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні», держава регулює ціни лише п'ятої частини малих та середніх підприємств України, але таке втручання для окремо взятого підприємства є досить вагомим. Так, під цінове регулювання потрапляють продукція та послуги 22% малих та середніх підприємств України. При цьому державне регулювання цін відбувається насамперед через установа мінімальних та максимальних меж цін, через фіксування цін на товари або послуги та через обмеження рентабельності.

Цінове регулювання значною мірою стримує розвиток бізнесу, тому його скасування позитивно вплине на малі та середні підприємства України. Таке регулювання не дає змоги встановлювати ціну, яка б відповідала економіці виробництва, що перешкоджає відновленню виробничих потужностей підприємств, запровадженню інновацій, та, як наслідок, підвищенню ефективності виробництва. Це негативно впливає як на виробника, який утрачає доступні канали збуту, так і на споживача, котрий не зможе знайти дешеві товари на полицях найближчого магазину. І передусім це стосується не великих роздрібних мереж, а звичайних магазинів.

Скасування державного регулювання цін також полегшить умови ведення бізнесу за рахунок відміни декларування цін. Це дасть змогу як скоротити витрати

держави на обслуговування процедури, так і зменшити корупційні ризики й адміністративне навантаження на МСП. Хоча обмеження втручання держави у цінове адміністрування є необхідним елементом децентралізації, українське суспільство не має одностайної думки щодо своєчасності цього кроку. Обговорюються також і межі реформи: повна відміна цінового адміністрування або часткова, за якої держава залишає за собою право контролювати ціни на певні категорії продукції.

Основний ризик, пов'язаний із цим, – підвищення цін на основні продукти харчування: дитяче харчування, хліб, борошно, цукор, крупи, м'ясо-молочні продукти, яйця, соняшникову олію тощо. У разі зняття державою обмежень ціни на зазначені групи товарів підуть у вільне плавання.

Отже, в Україні відсутній дієвий механізм контролю над цінами, а підприємці вже давно навчилися обходити обмеження: зменшуючи вагу харчових продуктів, скорочуючи вміст натуральної сировини (наприклад, м'ясної) та використовуючи низькоякісні замітники. Виходить, що система підтримки соціально незахищених працює лише за рахунок обмеження певних категорій виробників. Саме ж споживання соціальних продуктів ніяк не диференціюється: відповідні харчові продукти можуть купувати будь-які верстви населення, у тому числі й ті, хто цього не потребує. Щоб підтримати сім'ї з низьким рівнем прибутку, потрібно звернутися до більш ефективних механізмів – адресної допомоги та субсидій. Поєднання таких кроків, з одного боку, перешкодило б подальшому збіднінню населення, та з іншого – підтримало б виробника, забезпечивши йому умови для розвитку.

Впродовж останніх п'яти років середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції зросли. За даними служби статистики України, на протязі 2011–2015 рр. середня ціна реалізації зернових, олійних культур, яєць, вовни збільшилася в два рази; овочів, плодів та ягід, худоби та птиці – на 85%. Проте якщо порівняти ціни на сільськогосподарську техніку, то вони збільшилися приблизно з 40 000 грн. у 2009 р. до 120 000 грн. у 2016 р. [2]. Ціновий диспаритет цін аж ніяк не зменшується, аграрні підприємства залишаються у фінансовому стані, який не дає змоги стати на шлях стабільного розвитку. Ринок матеріально-технічних ресурсів, зокрема техніки, будується таким чином, що аграрні підприємства позбавлені можливості елементарного вибору, оскільки зарубіжна техніка домінує. Власне ж виробництво поки що значно відстає від реальних потреб.

Важливим регулятором економічних взаємовідносин на підприємствах аграрного бізнесу виступає ціна. У ролі універсального вимірника ресурсів, затрат і результатів суспільного відтворення ціна є основою для прийняття управлінських рішень, проведення економічних розрахунків господарюючими суб'єктами інтеграції для досягнення найвищих результатів за найменших затрат.

Для забезпечення рівновигідної співпраці всіх учасників процес розподілу результатів діяльності повинен відповідати таким вимогам: на основі об'єктивних параметрів достовірно визначити внесок кожного учасника в загальний результат; на основі реального критерію розподіляти фінансовий результат від спільної діяльності.

Ми вважаємо, що таким критерієм має стати ціна. Це пояснюється тим, що в умовах ринку саме ціна є визначальним фактором, який формує попит і пропозицію на продукцію, тому економічним обґрунтуванням розподілу грошової виручки від реалізації продукції між партнерами є розрахунок, в основі якого лежить ціна на продукцію. Даний підхід дасть змогу визначити частку сільськогосподарського виробництва і переробної промисловості у сумі доходу від реалізації продукції. Враховуючи показники якості продукції та ефективності її виробництва, нами розроблено методичні пропозиції щодо формування ціни на сільськогосподарську продукцію. Визначити ціну ми пропонуємо за формулою 1:

$$Ц_{цб} = ((B_a \cdot У_{р_{цб}}) + ПВа)(P + 100) \div 100, \quad (1)$$

де B_a – змінні витрати на 1 ц продукції, грн.;

$ПВ_a, ПВ_z$ – загальна сума постійних витрат відповідно по сільськогосподарському та переробному підприємству, грн.;

$У_{р_{цб}}$ – урожайність культур, ц з 1 га;

P – запланований рівень рентабельності виробництва, %.

За допомогою такої методики визначення постійних і змінних витрат можливо розрахувати нормативну величину затрат за різного коефіцієнту використання потужності, обчислити пропорції розподілу грошової виручки від реалізації продукції виходячи з її фактичної величини.

Аграрні підприємства у своїй більшості виручкою від реалізації виробленої продукції не в змозі відшкодувати витрати в розмірах, необхідних для від-

творення економіки. У зв'язку із цим вони не мають можливості застосовувати сучасні високопродуктивні й ресурсозберігаючі технології, що стримує інноваційний розвиток аграрних підприємств. Ситуація, що склалася в аграрному секторі країни, зумовлює необхідність опрацювання ефективних заходів, спрямованих на організацію системи матеріально-технічного забезпечення галузі, пошуку джерел фінансування, впровадження в практику інноваційних моделей розвитку. Отже, ціна є ключовим чинником ринку, який відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічного інтересу товаровиробників.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ціноутворення є однією з визначальних складників господарського механізму відносин між учасниками регіонального аграрного бізнесу. Ціновий механізм має сприяти розміщенню сільськогосподарського виробництва, підвищенню ефективності всіх галузей аграрного сектору. Взаємозв'язок і взаємозалежність цін зумовлені тим, що всі ціни формуються на єдиній методологічній основі, господарська діяльність усіх підприємств, сфер виробництва, галузей економіки взаємозв'язана й утворює єдиний господарський комплекс. Держава через ціновий механізм повинна сприяти конкурентоздатності виробленої в аграрній сфері продукції і забезпеченню еквівалентності міжгалузевого обміну. Для підприємств регіонального аграрного бізнесу формування цінової політики має першочергове значення, тому що правильне визначення та розробка концепції ціноутворення впливають на виробничо-господарську діяльність підприємства.

Список використаних джерел:

1. Малік М.Й. Про державне регулювання розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 156.
2. Статистичний бюлетень / Відп. за випуск О.А. Вишневська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm. – Київ. – 2015. – 101 с.
3. Федорищева А.М. Цінова політика та її вплив на формування цін / А.М. Федорищева // Держава та регіони. 2010. – № 5. – С. 56–60.
4. Червен І.І. Аграрний ринок вимагає зваженої цінової політики / І.І. Червен, І.Д. Бурковський, А.В. Бурковська // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 99–104.